

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ІСТОРИЧНІ ЗОШИТИ

№ 4 1992

І.В.ХМІЛЬ

**ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
СЕЛЯНСЬКИЙ З'ЇЗД
(28 травня - 2 червня 1917 р.)**

КИЇВ

Хміль Іван Васильович - к.і.н., старший науковий працівник
Інституту Історії України

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою особисту думку, що не обов'язково вбігається з точкою вору редколегії.

Редколегія: С.В.Кульчицький (головний редактор),
В.Ф.Верстюк, В.М.Даниленко, В.С.Коваль, О.Ф.Овсієнко,
В.Л.Смолій, О.І.Ганжа (відповідальний секретар), І.С.Хміль,

Літературний редактор В.В.Стехун.

У разі передруку матеріалів узгодження в редколегією
обов'язкове.

(С) інститут історії України АН України

ПЕРШИЙ ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СЕЛЯНСЬКИЙ З'ЇЗД
(28 травня - 2 червня 1917 р.)

Публікація матеріалів Першого Всеукраїнського селянського з'їзду викликана необхідністю відновити ще одну сторінку нашої історії, яка досі замовчувалася в радянській історіографії або, у кращому разі, згадувалася кількома рядками в негативному плані. Тим часом резолюції та постанови цього з'їзду мають неперехідне значення як для розуміння революційних подій в Україні у 1917 р., так і для поглибленого вивчення перебігу подій сучасного життя і, зокрема, діяльності українського парламенту.

Скликанню Першого Всеукраїнського селянського з'їзду передувала значна підготовча робота. Адже на лютий 1917 р. українське селянство залишалось не згуртованим. Селянські організації, створені під час революції 1905-1907 рр., внаслідок її поразки було розгромлено, а їхніх організаторів заарештовано, страчено чи відправлено на заслання.

Лютнева революція, поклавши край царизму, пробудила до політичного життя десятки й сотні мільйонів людей. Виникла нагальна потреба негайної організації селянства, активізації його участі в революційних подіях, у будівництві демократичної держави. За цю справу активно взялися російські й українські соціалістичні партії, повітові й губернські селянські з'їзди, а безпосередньо в селах - сходи та віча. Протягом березня-травня 1917 р. на місцях поряд з виконавчими органами Тимчасового уряду виникли численні селянські організації. Проте всупереч резолюції Всеукраїнського національного конгресу (6-8 квітня 1917 р.) про вкриття України густою "мережею загальнонаціональних комітетів" на місцях активно створювалися українські селянські спілки*, а в окремих губерніях і повітах - "крестьянские союзы", у яких значний вплив мали російські есери, що боролися за вплив на селянство з Українською партією

* "Українські селянські спілки, які створювалися українськими есерами, стали у березні-серпні 1917 р. однією з найпоширеніших форм селянських організацій, особливо в сільськогосподарських губерніях України, поряд із загальноросійськими організаціями "крестьянского союза" і Радами селянських депутатів.

соціалістів-революціонерів (УПСР).

Після організаційного оформлення місцевих селянських органів постало завдання організації селянства у всеукраїнському масштабі. В якнайскорішому створенні представницьких військових, селянських і робітничих органів була кровно зацікавлена Українська Центральна Рада, яка дбала про розширення своєї соціальної і політичної бази. Утворена на гребні національно-визвольного руху, вона претендувала на роль крайового органу, хоча, за задумом її організаторів, спочатку конституювалася як керівний орган українського національного руху.

Підготовча робота по скликанню Першого Всеукраїнського селянського з'їзду була покладена на організаційний комітет Української селянської спілки (створена на початку квітня 1917 р.), обраний наприкінці березня і підтверджений першим крайовим (обласним) з'їздом Рад. робітничих, солдатських і селянських депутатів Південно-західного краю*, що відбувся 23-26 квітня 1917 р.

Норми представництва та порядок денний роботи з'їзду були розроблені організаційним комітетом заздалегідь, опубліковані в періодичній пресі, зокрема, в газетах "Народна воля", "Нова Рада", "Робітнича газета" тощо і направлені на місця. На Перший Всеукраїнський селянський з'їзд обиралися: від волосного комітету селянської спілки - 1 делегат, повітового - 2 і губерньського - 2. У разі відсутності комітетів Селоспілки вибори мали проводити Ради селянських депутатів, за тими ж нормами: від волості - 1 представника, повіту - 2, губернії - 2, а в місцевостях, де не було ні Селоспілки, ні Ради, делегатів волосні селянські сходи мали присилати на з'їзд по 1 представнику від кожної волості. Кожному делегату вручалось письмове посвідчення (мандат) комітету, Ради чи волості, які послали його на з'їзд. В посвідченні зазначалося, що делегат посилається на Всеукраїнський селянський з'їзд у

* До складу делегатів з'їзду ввійшли представники 41 Ради в межах Полтавської, Курської, Воронежської, Чернігівської, Куп'янського повіту Харківської та Київської губерній. Всього налічувалося 280 делегатів, у т.ч. 200 - від селян (прибули до Києва на заклик Селоспілки) та 80 - від робітників і солдатів.

Києві - 1 червня 1917 р. Всі довідки щодо розміщення делегатів видавалися на пероні представником бюро в'їзду. Членські квитки оформлялися в бюро комітету Української селянської спілки (Хрещатій, 27, кімн. 8).

ПОРЯДОК ДЕННИЙ З'ЇЗДУ:

Перший день, 28 травня. - Привітання від різних організацій і партій. Доповідь про делегацію Української Центральної ради до Тимчасового уряду в Петроград.

Другий день, 29 травня. - Сучасний момент. Доповідь про ставлення до Тимчасового уряду і війни.

Третій день, 30 травня. - Земельна справа. Доповіді: 1) Земельні реформи на Україні; 2) Земельні комітети і Центральний Український земельний комітет; 3) Хлібна монополія. Центральний Український продовольчий комітет.

Четвертий день, 31 травня. - Доповідь: Організація селянства на Україні. Українська спілка і Рада селянських депутатів.

П'ятий день, 1 червня. - 1) Вибори до Центральної (Очевидно. Всеукраїнської - Авт.) Ради селянських депутатів; 2) Вибори до Центрального Комітету селянської спілки; 3) Вибори до Ревізійної Комісії селянської спілки.

У ході засідань порядок денний було порушено і робота з'їзду тривала до 2 червня. Таким чином з'їзд працював 6(шість) днів, з 28 травня по 2 червня 1917р.,

28 травня газета "Народна воля" опублікувала оголошення, в якому уточнила порядок денний роботи з'їзду, особливо не перший день засідання. Це: 1) Відкриття з'їзду головою центрального Організаційного комітету; 2) Вибори президії і секретаріату; 3) Вибори мандатної комісії по 3 чол. від губернії; 4) Вибори 5-ти членів редакційної комісії, до якої крім того, входить і весь склад президії; 5) Привітання організацій і інституцій: Української Центральної ради, Українського Генерального військового комітету, Київського губернського комісарів, начальника Київської військової округи, інших українських організацій і партій. Газета повідомила також, що представникам партій і організацій, які бажають

привітати з'їзд, необхідно подати письмову заяву до 12 години дня 28 травня в бюро з'їзду.

Перший Всеукраїнський селянський з'їзд відкрився у неділю, 28 травня 1917 р. в другій половині дня у київському театрі Соловцова (нині - театр ім. Івана Франка). На з'їзд прибуло 2500 делегатів, які представляли всі губернії України (Київщину, Поділля, Волинь, Полтавщину, Чернігівщину, Катеринославщину, Харківщину, Таврію, Кубань і Донщину) і 1000 волостей України. Більш як 1500 делегатів прибули з правом вирішального голосу, решта з дорадчим*.

Вступним словом з'їзд відкрив член Центрального комітету Української селянської спілки М.М.Стасюк. "Цей з'їзд, заявив, зокрема, він,- є перший Всеукраїнський селянський з'їзд. І він справді в перший, бо в 1905 році на 15 січня 1906 року був призначений такий самий з'їзд, але він не відбувся. Царський уряд в цей час подолав революцію і заарештував всіх організаторів і уповноважених. Зараз ми зібралися тут, зібралась вся сільська, хліборобська Україна. А селяни - є фундамент, основа не тільки України, але й цілої держави Російської. Наш голос, голос українського селянства мусить почути вся Україна, вся Росія і її Тимчасовий уряд, вся Європа, Бо українська земля хоче, аби її голос було чути. І думаю, що ми зможемо примусити почути наші вимоги. Більш як 250 років назад (відрахунок йде від Переяславської ради. - Авт.) українське селянство не вдержало волі в своїх руках, бо не було організоване. Тепер селянство розумів, що таке організація, відкриваючи з'їзд, я вітаю вас - справжніх представників вільної України, які з часів Богдана Хмельницького зійшлися вперше вільно і можуть порадитись, чого народові треба. Чолом Вам низенької".

М.Стасюк запропонував обрати президію і секретаріат з'їзду. До президії було включено 3 представники від усього з'їзду і

* У більшості джерел вказується 1200-1500 чол. На наш погляд, це пояснюється тим, що, по-перше, значна кількість делегатів на час відкриття з'їзду ще перебувала в дорозі, зокрема, з Харківщини, Херсонщини тощо, а по-друге, ці джерела врахували лише делегатів з вирішальним голосом.

по одному (1) - від губерній. Пропозицію прийнято делегатами з'їзду одногосно. До президії від з'їзду було обрано: П.Христюк (укр. с.-р.), В.Винниченко (укр. с.-д.), Б.Мартос (укр. с.-д.) та від губерній: Київської - Л.Руденко, Подільської - М. Любинський, Волинської - К.Захарчук, Полтавської - І.Мшанецький, Чернігівської - Т.Осадчий, Катеринославської - Радомський. Представники з інших губерній заявили, що вони свої пропозиції подадуть наступного дня, коли з'їдуться всі делегати. Представник з Херсонщини, наприклад, заявив, що в дорозі ще перебувають близько 100 делегатів від губернії.

Секретарями з'їзду обрані І.Пугач (укр. с.-р.) і А.Степаненко (укр. с.-р.). Після обрання президії М.Стасюк передав слово П.Христюку, який запропонував встановити регламент роботи з'їзду: на доповідь - 15 хвилин, для заключного слова - 5 хвилин, з особистих питань - 2 хвилини. Про припинення обговорення питання порядку денного до президії необхідно було подати заяву за підписом не менше як 10 делегатів з правом вирішального голосу, яку з'їзд мав затвердити. Пропозиції по тому чи Іншому питанню подавалися до президії у письмовій формі. Записатися на виступ можна було тільки через секретаріат. Регламент з уточненнями було затверджено. Голова з'їзду П.Христюк запропонував у перерві між засіданнями обрати мандатну комісію, до якої б увійшло по 3 чол. від кожної губернії та редакційну комісію в складі 5-ти чол. від з'їзду і всієї президії.

З привітанням від Української Центральної Ради виступив її голова М.С.Грушевський. "Ви знаєте браття-селяни, - сказав, зокрема, він, - що Українська Центральна Рада є тією організацією, яку обрано представниками всього українського народу, аби організувати цей народ для спільної боротьби за землю і волю, за національно-політичні права нашого народу. Центральна Рада, в склад якої входять і члени селянської спілки, піклується про економічний, національний і політичний добробут народу", чого можна добитися тільки проведенням "в життя національно-територіальної автономії України в федеративному союзі з іншими народами Росії. Центральна Українська Рада, домагаючись і обороняючи права ваші, сподівається, що ви, браття-селяни, зібравшись тут винесете резолюції і

постанови, якими згуртуєте весь народ і на місцях всіма організованими силами будете переводити їх в життя за славу України".

Під сплески делегати обрали М.Грушевського почесним головою з'їзду. Потім з'їзд привітали чотири делегати від військових організацій: С.Петлюра, генерал Іванов та представники від солдатів і матросів і Українського військового генерального комітету. С.Петлюра повідомив делегатам про формування українських військових частин, які за дорученням Першого Українського військового з'їзду, стоять на сторожі прав українського народу, і закликав делегатів працювати разом на благо і розбудову української армії, всієї автономної України.

Потім були зачитані вітальні телеграми від міністра продовольства Пішихонова і начальника Київської воєнної округи. "Український народ, - відзначив у привітальній промові Київський губернський комісар Тимчасового уряду Суковкін, - скаже своє слово, і цього слова мусять послухати і задовольнити".

З привітаннями від Української партії соціалістів-революціонерів виступив голова її Центрального комітету М.Ковалевський, від Української соціал-демократичної робітничої партії - В.Винниченко, від Українського центрального кооперативного комітету - Б.Мартос, який заявив, що економічна сила трудового селянства криється в кооперації і закликав селян вступати до кооперативів, налагоджувати з ними тісні стосунки для забезпечення господарств сільськогосподарським реманентом.

З привітаннями на в'їзді виступили представники від: військового товариства ім. гетьмана Павла Полуботка, Всеукраїнського студентського союзу. Всеукраїнської юнкерської спілки (Дехтярьов), союзу української державності (Павленко), організаційного військового комітету (Лук'янов), Зінківської міської управи (П.Клунний) та білоруського товариства "Зоряка". На ім'я в'їзду надійшли також телеграми в привітаннями від Чигиринського повітового селянського з'їзду, селянської військової ради Лубенського повіту, Проскурівської української громади тощо.

"Щиро вітаємо Всеукраїнський селянський з'їзд, низенько вклоняємося та бажаємо успіхів синам-хліборобам рідної землі",

- писала рада Архангельської української громади. До боротьби за волю закликало селян українське військово товариство в Саратові: "Славні сини українського народу! Борітеся за визволення українського народу з московського ярма і знайте, що в цій боротьбі разом з вами бореться і українське військо". У привітанні з Могильова говорилося: " Українська громада автономістів-федералістів з берегів Дністра шле свій гарячий привіт Всеукраїнському селянському з'їздові і бажає вільним синам України якнайшвидше стати господарями у своїй рідній хаті, здобути землю і волю і побороти всі перешкоди на дорозі до кращої долі".

Другий день роботи з'їзду розпочався о 10 годині ранку в приміщенні Київського купецького зібрання (нині - будинок Філармонії). Головував на цьому засіданні Б.Мартос. З'їзд заслухав заяви від делегатів Харкова і Херсона про обраних ними представників до Президії. Від Харківської губернії було затверджено О.Маслія, від Херсонської - П.Бурлюка. На вимогу делегатів з'їзду було прийнято рішення про доповнення порядку денного з'їзду доповідями з місць, які мали зробити представники від повітів.

З доповіддю про поїздку делегації Української Центральної Ради до Тимчасового уряду виступив член делегації М.Ковалевський. Він розповів, що делегація приїхала до Петрограда з наказом добиватися національно-територіальної автономії для України. Спочатку делегація звернулася до голови Кабінету міністрів Львова, а потім до Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів. "Але нас там не почули, - наголосив він, - або не захотіли почути. Ми їхали з вірою, ще революційний уряд торує шлях до спілки вільних народів, а виходить - навпаки". Тимчасовий уряд із самого початку проголосив "незалежність Польщі, повернув права Фінляндії. Ми цього не вимагали, ми лише вказували, що уряд мусить видати такий акт, де б було зазначено право українського народу на автономію. Але нам нічого не відповіли певного, не визнали наших прав. Після такої заяви наші вороги підняли голови. Київський міський виконавчий комітет, зокрема, виступив з протестом проти нашої делегації і заявив, що він в єдиним і головним органом на увесь наш край. Нами хочуть правити ті люди, яких ми не обирали. Чи може в такому разі бути на Україні лад?". Ми не хотіли

відриватися від Росії, але хотіли тільки здобути права для організації свого народу, щоб він був вданим і сильним і "не давався на поталу панам. Отже, товариші селяни... вимагайте своїх прав, не давайте глумитися над Вами!".

Ще гострішим був виступ іншого представника делегації - селянина С.Одинця. В яскравій, сповненій гніву і обурення промові він розповів про поневірання делегації Української Центральної ради, про те, як "революційний уряд" "братнього народу" приймав представників з України. " Я завади був тієї думки, - сказав він, - що нам не треба просити, а вимагати. Нам потрібно розпочати серед народу велику творчу роботу, організувати весь український народ в селах, глухих закутках і оголосити його волю, стати хазяїном свого краю, не дивлячись ні на чий галас, ні на чий безпідставні претензії панувати над нашим народом. Ми мусимо гукнути на всю Україну, щоб почули по всіх селах, хатах наші люди, як "демократія" і Тимчасовий Російський уряд поводить і ставиться до українського народу. Роз'їхавшись, ми повинні рознести вістку, як шанують права народу нашого... Отже, товариші, роз'їдимось, організуємось міцніше, дамо один другому руку, і прийнявши виклик до боротьби, розпочнемо її...".

Потім з доповіддю про сучасний момент, про ставлення до Тимчасового уряду і до війни виступив М.Стасюк. Він підкреслив, що український народ ще за часів козаччини користувався всіма правами, мав високу культуру, йшов у ногу з європейськими народами. Та "лиха азіатська рука московських царів" поневолила наш народ, з України бралися мільйони грошей, всі багатства, а натомість за наші ж гроші, за наш великий "труд і роботу посилали на Україну людей, які труїли душу народну, топтали своїми брудними чобітьми русифікації - все святе, що було у нас: мову, звичаї... Коли вибухнула революція, всі ходили як на Великдень. Один другому вірили, вибирали до різних громадських установ людей, які казали, що будуть стояти за нові порядки. Але пізніше виявилось, що обрані не дбають про інтереси народу, серед якого вони живуть. Цим людям не подобається, що український народ хоче на своїй землі порядкувати своїм добром, грошима розпоряджатися. І нам це треба мати на увазі, треба, аби на Україні. завівся скрізь народний

порядок, щоб народ сам став до влади. Треба, щоб земельні комітети, земства і всі інші організації були в руках народу". Стасюк закликав селян, по-перше, взяти владу в свої руки, по-друге, негайно скликати на Україні Крайову раду, по-третє, щоб Крайова рада негайно взялася за земельну реформу, по-четверте, щоб Крайова рада вирахувала ту долю податків, яку мусить по справедливості платити Україна, і, по-п'яте, Крайову раду має обирати сам народ на зборах всієї України.

Стосовно війни доповідач заявив, що вона в найбільшим злочином для людей, тому необхідно негайно "вимагати замирення" без контрибуцій і без захвату чужих земель. При цьому кожен народ мав право сам вирішувати, до якої держави йому краще приєднатися. Крім того, необхідно добиватися рішення, щоб представника України було допущено на міжнародну мирну конференцію, яка буде вирішувати всі ці питання.

Для обговорення доповідей записалося понад 30 делегатів. Першим слово взяв делегат від Чернігівщини Т.Осадчий. Він заявив, що автономії України добивається весь український народ, що тільки в такому разі він доб'ється землі і волі. "І автономію нам треба мати швидко, коли примусять народ ждати довго, - наголосив він - то він може не діждатись і сам взяти, що йому належить, що йому потрібно".

Потім виступив делегат від Полтавщини М.Леницький, який підкреслив, що справжнім українцям по дорозі, зокрема, із соціалістами, які не на словах, а на ділі визнають право народів, у тому числі українського, на вільний розвиток, на автономію.

Велика незадоволення делегатів викликала промова Червінського, який закликав відмовитися від претензій на автономію і об'єднатися з Тимчасовим урядом у боротьбі проти ворога, що стоїть на кордонах Росії, йому практично не дали говорити.

З аргументованою промовою виступив П.Христюк. "Мене завжди боляче вражав, - зазначив, зокрема, він, - таке нерозумне піклування про єдність Російської держави... Ніхто в нас не закликає до її розвалу, нова йде про те, що ця держава мав бути "спільною вільних народів". Коли український народ почав вимагати

автономії, то кругом вчинилася велика буча. Звідусіль чулися вигуки: "Ви йдете проти свободи, ви хочете занапастити Росію", і це робиться як в боку панства, так і соціалістів. Наприклад, Керенський заявив, для чого мов "ви затіяли якусь там раду, треба зараз йти всім вкупі". Промовець підкреслив, що Україні негайно потрібна Крайова рада, щоб захистити порядки. Адже земство фактично розпалося, школа - на роздоріжжі, у продовольчій справі - повне безладдя". З Петрограда нам порядку не дадуть. Треба, щоб народ сам цей порядок зробив... через Крайову раду. Хто дбав про міцність Російської держави, мусить прямувати до Федерації. Ми, українці, хочемо порядку в нашій краї... Ми хочемо волі собі і іншим народам. Собі ж ми можемо забезпечити волю тільки тоді, як наш народ сам буде керувати своїм краєм... Нам автономія потрібна не завтра, не після Установчих зборів, які можуть і не погодитись з нами. Автономія нам потрібна зараз, сьогодні".

Потім слово для позачергової заяви було надано М.Стасику, який повідомив, що на Петроградський з'їзд у справах палива селяни мають обрати 5 представників. Після бурхливих суперечок з'їзд вирішив направити їх туди.

Під час обговорення доповідей М.Ковалевського і М.Стасика виступи делегатів набрали надто радикального характеру. Гострій критиці були піддані, як політика Тимчасового уряду, так і діяльність Центральної Ради. Делегат Уманського повіту Ковалевський (однофамілець доповідача. - Авт.), зачитавши пункти договору Б.Хмельницького з Москвою у 1654 р., зазначив, що уже в ньому були закладені підвалини для надання Україні автономії. "Якщо ж нам у цьому праві відмовляв революційний (Тимчасовий. - Авт.) уряд, то ми повинні взяти його самі, спираючись на революційну організацію всього українського народу і, зокрема, селянства... Революція вимагає рішучих заходів для протидії контрреволюційним виступам, звідки б вони не виходили. Чекати не можна!". Далі виступив солдат з Черкащини Білик. "Діти нам не простять,- сказав він,- коли ми не доб'ємося найменшої національно-територіальної автономії. Коли не допомагають слова, то допоможуть шаблі! Прийшов час, коли ми мусимо взяти своє! Просити, кланятися ми не будемо, бо то наше!" - так завершив він свій виступ.

Представник Центрального комітету російської партії соціалістів-революціонерів Друганов звернувся до з'їзду з проханням надати право дорадчого голосу членам цієї партії, щоб вони мали змогу ознайомити делегатів з поглядами РПСР на земельні та інші справи. У відповідь на запитання А. Степаненка, чи визнає російська партія соціалістів-революціонерів право українського народу на заснування свого земельного фонду, Друганов сказав, що вони стоять за "заснування єдиного Всеросійського земельного фонду". Прохання Друганова підтримали делегати Заливчий, Мшанецький та Пугач. Проти виступили Миколайчук і Кибалич. За підсумками голосування пропозиція Друганова не пройшла.

Делегат Канівського повіту студент Балла закликав не довіряти Центральній Раді, до складу якої, на його думку, ввійшли буржуазні елементи, а негайно обрати керівний орган селянства - Раду селянських депутатів.

Ще емоційнішим був виступ члена УПСР А. Степаненка (Київ). Підтримавши ідею обрання Ради селянських депутатів, він закликав боротися не за автономію України, а за самостійну республіку, " в потім об'єднатись у федерацію як рівний з рівним, вільний з вільним". Далі він зачитав проект резолюції, який потім передав до Президії. В ній - вимагалось: 1) відкликати делегатів з Всеросійського селянського з'їзду; 2) оголосити, що український народ - хазяїн на своїй землі і засновує свою державу; 3) Центральну Раду поповнити Радою селянських депутатів та оголосити її Українським Тимчасовим урядом; 4) цей Тимчасовий уряд має скликати Українські Установчі збори і Сойм; . 5) Український Тимчасовий уряд вживає заходів до того, щоб представники нашого народу взяли участь у майбутній мирній міжнародній конференції; 6) подбати, щоб представники українських соціалістів поїхали до Стокгольма на нараду; 7) завершити формування українського війська; 8) всі податки з 15 червня 1917 р. мусять надходити до Центральної Ради.

Представник від Золотоніського повіту делегат Всеросійського селянського з'їзду Бандура повідомив, що росіяни вороже ставляться до прагнення українцями автономії.

В обговоренні доповідей також виступили Ковтуненко, Микитюк, Руденко, Пашенко, Хоменко, Бугаїв, Котеленець, Заливчий, Михайлюк, Павличенко, Онипко та ряд Інших. Всі вони підтримували ідею автономії України, водночас більшість з них засуджувала самостійницьку програму Степаненка.

У заключному слові голова зборів запропонував з'їздові доручити Центральній Раді: 1) розробити статут української автономії; 2) скликати конференцію представників недержавних націй; 3) скликати український територіальний з'їзд.

Не завершення розгляду порядку денного 29 травня з'їзд обрав редакційну комісію у складі М.Ковалевського, М.Стасика, А.Левицького, О.Ільченка та А.Заливчого.

Третього дня роботи з'їзду (30 травня) головував В.Винниченко. Обговорення доповідей продовжувалося. Делегати Збараський і Миколайчук висловилися проти самостійної республіки. Делегат Мартиненко виступив на захист позиції Центральної Ради. "Революція застала український народ не організованим, - сказав, зокрема, у своєму виступі В.Винниченко. - Тому спочатку представництво у Центральній Раді було випадковим, але склад її мінявся. Зараз більша частина Центральної Ради складається з представників губерній, вона не є урядом, а законодавчим органом для організованої частини українського народу. Це не самочинна організація, вона обрана на Національному конгресі. До неї входять також представники від різних партій, культури, просвітницьких, військових і інших організацій, тобто представлені всі класи українського народу. Є і поміщики, але нам нічого їх боятися. Треба добиватися автономії, щоб Тимчасовий уряд рахувався з Центральною Радою".

Його виступ доповнив М.Грушевський. Він розповів про створення Центральної Ради, наголосивши що з самого початку вона виступав на стороні інтересів трудового народу України, що більшість у Центральній раді мають фракції соціалістів-революціонерів та соціал-демократів, які спільними силами направляють роботу на користь демократії народу України, а не попів та буржуазії. Треба обрати Раду селянських депутатів і поповнити нею Центральну Раду чи переобрати її взагалі. Статуту автономії ми не

встигли виробити, але ми не хочемо відриватись від Росії, а бути з нею в федерації, щоб не було пануючого народу, щоб не лишився царський порядок - централізм. Земельне питання мав вирішитися на Українському соймі, самими нами. Після цих роз'яснень з'їзд схвалив роботу Центральної Ради і обіцяв їй всебічну підтримку з боку селян.

Потім В.Винниченко оголосив телеграму Керенського про заборону скликання другого Українського військового з'їзду. Він повідомив, що Центральна Рада, Український генеральний комітет направили у зв'язку з цим до Петрограда протести, в тому числі - Тимчасовому уряду, Петроградській Раді робітничих і солдатських депутатів, Керенському, Верховному головнокомандуючому генералу Брусилову та командуючому Південно-західним фронтом генералу Гутору. "Звертаємо увагу, - говорилося в телеграмі Тимчасовому уряду, - на перший випадок порушення закону свободи зборів, яке зробив міністр Керенський щодо військового українського з'їзду. Рішуче протестуємо. Складаємо із себе всі можливі наслідки за порушені принципи демократії щодо українців. Ждемо негайної відповіді на представлені делегацією Української Центральної Ради Тимчасовому Урядові вимоги".

Делегати з'їзду рішуче засудили позицію Тимчасового уряду та його міністра Керенського. Першим слово взяв Котеленець. "Зверніть увагу,- сказав він, - на вчинки Тимчасового уряду, місяць тому казали, що розженуть конгрес (Національний конгрес 6-8 квітня.- Авт.) багнетами. Брусилов загрожував багнетами 1-му українському полку". Він закликав з'їзд винести з приводу телеграми Керенського безкомпромісну резолюцію. Такої ж думки дотримувалися ще декілька делегатів, які взяли участь в обговоренні цього питання.

Після перерви на з'їзді головував П.Христюк. Делегатам були зачитані резолюції, внесені Організаційним комітетом селянської спілки зі змінами і доповненнями редакційної комісії. Подані нижче революції були прийняті з'їздом одногolosно.

Резолюція № 1

Про відношення до Тимчасового уряду

І. Заслухавши доповідь про переговори з Російським Тимчасовим урядом Перший Всеукраїнський селянський з'їзд постановив: приєднатись до домагань Української Центральної Ради, заявлених в її декларації, і вимагати від Тимчасового уряду негайного задоволення цих домагань. 2. Зважаючи на те, що тільки встановлення в Росії федеративно-демократичної республіки з національно-територіальною автономією України та забезпечення прав національних меншостей може оберегти людей од безладдя. З'їзд постановив доручити Центральній Раді разом з Всеукраїнською Радою селянських депутатів: а) негайно виробити проект положення про автономію України і про федеративно-демократичний устрій Російської республіки; б) негайно скликати з'їзд представників других народів і країв, що домагаються федеративно-демократичного устрою; в) докласти всіх сил до прискорення організації українських територіальних (крайових) зборів. 3. З'їзд постановляв, щоб у нас на Україні всі громадські інституції і самоврядування були негайно українізовані, і через це з'їзд закликає всі громадські (селянські, земські та інші організації), адміністративні установи і військові організації України допомагати Українській Центральній Раді і Всеукраїнській Раді селянських депутатів в утворенні автономного ладу на Україні.

Резолюція № 2

Про відношення до війни

1. Зважаючи на те, що війна потрібна поміщикам, фабрикантам, а трудовому народу несе тільки нещастя. Перший Всеукраїнський селянський з'їзд визнав необхідним, щоб трудові народи воюючих держав домагалися од своїх правительств миру без захвату чужих земель і без контрибуцій з тим, щоб кожний народ, який живе під чужим пануванням, сам вирішив, до якої держави він хоче пристати. 2. З огляду на згоду союзників Росії переглянути договори, що були підписані царським правительством, З'їзд вважав необхідним, щоб Тимчасовий уряд з союзниками негайно виробив і оголосив умови, на

яких він згоден замирятися. 3. Щоб український народ міг після замирення жити національнополітичним життям в цілості, неподілений між різними державами. Тимчасовий уряд повинен подбати, щоб представники народу українського взяли участь на мирному міжнародному конгресові. 4. З огляду на те, ще розгром російського війська загрожує руїною Україні, - З'їзд вважає потрібним допомагати всіма способами армії і закликає її до діяльної оборони рідного краю. 5. З'їзд признав необхідним, щоб зруйновані війною українські землі: Галичина, Буковина, Холмська Русь, Волинь, а також Польща, Бельгія, Сербія та інші країни були відроджені до нового життя коштом та заходами тих держав, що брали участь у війні. Порядок задоволення зруйнованих країн має виробити Міжнародний Мирний Конгрес. 6. Щодо зруйнованих місцевостей України З'їзд вважав необхідним, щоб Російське Временне правительтво разом з Українською Центральною Радою, Всеукраїнською Радою селянських депутатів негайно приступило до розроблення проекту відродження цих країн і, до можливо, по воєнних обставинах, до фактичної допомоги.

На вечірньому засіданні 30 травня було заслухано доповідь М.Ковалевського "Про земельну справу на Україні". Доповідач відзначив, що Олександр II пішов на реформу 1861 р. не тому, що він думав про народ, а щоб зберегти свій трон. З того часу земля все більше і більше відходила від народу, а уряд захищає поміщиків. Столипін своєю реформою вніс розкол в середовище селянства, натравив брата на брата. I і II Державні думи не встигли нічого зробити, як були розігнані, III і IV - були панськими. Потім почалася війна. Хто мав мало землі, той орендував. Орендні ціни під час війни були дуже високі. Тому доповідач запропонував з'їзду добиватися: 1) встановлення твердих цін на оренду землі; 2) державного забезпечення селян сільськогосподарськими машинами; 3) заборонити поміщикам куплю-продаж землі; 4) вирубувати ліс; 5) передати у народну власність всі підземні багатства. Основні вимоги з'їзду в земельній справі, на думку доповідача, мали зводитися до такого: всі землі - поміщицькі, казенні, церковні і монастирські - повинні без викупу перейти трудовому народові, приватну власність на землю знищити. Всю землю передати народному

Соймові, який розподілить їх між тими, хто її оброблятиме власними руками. Доповідач коротко спинився на споживчій і трудовій нормах, аграрних програмах кадетів, соціал-демократів і соціалістів-революціонерів і закликав делегатів віддати перевагу останнім.

За браком часу обговорення доповіді було перенесено на наступний день.

Четвертого дня (31 травня) на з'їзді головував Б.Мартос. В обговоренні земельного питання взяв участь Т.Осадчий, який сказав, що революція, яка відбувається в країні мав не тільки політичний, а й соціальний характер, оскільки переслідує матеріальні цілі. Вона ведеться під гаслом соціалізму. Він закликав делегатів і взагалі всіх причетних до земельної реформи бути обережними у ставленні до селян-землевласників.

З доповіддю "Про земельні комітети" виступив делегат М.Лисий. Він висловив думку, що головним завданням земельних комітетів в підготовка земельної реформи на Україні. "Сільські земельні комітети, об'єднавши свою діяльність з Всеукраїнською селянською спілкою, відзначив зокрема, М.М.Лисий, мусять утворити Крайовий Український земельний комітет, завдання якого такі: 1) зібрати відомості про кількість доброї і здатної для орання землі в кожній губернії на Україні; 2) кому та земля належить; 3) скільки в лісів. та пасовиськ; 4) яке число селянства на цей час має землю та яку кількість її, тощо. Завдання волосних земельних комітетів і селянської спілки однакові, тому, на думку доповідача, вони можуть об'єднатися. Всеукраїнський земельний комітет має координувати свою роботу з Всеросійським (Головним. - І.Х.), і тому Тимчасовий уряд повинен виділити кошти на утримання цього комітету, як і для інших земельних комітетів. До складу Крайового земельного комітету повинні ввійти: 9 представників від губернських земельних комітетів України, 6 - від Української Ради селянських депутатів, 3 - від Центрального Українського кооперативного комітету, 3 - від Української Центральної Ради, 2 - від товариства українських правників (юристів. - І.Х.) і 4 (по одному) - від ЦК партій (соціалістів-революціонерів, соціал-демократів, радикал-демократів та автономістів-федералістів)

З позачерговим словом про діяльність Центрального (головного. - І.Х.) земельного комітету в Петрограді виступив представник від Чернігівщини Назаренко, який днями повернувся з його засідань. Він вказав на необхідність направити на його наступне засідання більше представників від України, бо там про неї та її домагання нічого не знають.

Далі слово надавалося представникам від губерній. Делегат від Подільської губернії Миколайчук (с.-р.) заявив, що Гайсинський повітовий селянський з'їзд визнав найкращою земельну програму соціалістів-революціонерів. Однак не всі на місцях погодилися із соціалізацією землі. Тому це питання вирішено передати на розгляд волосних сходів. Лише 1/4 родючої подільської землі належить селянам, решта московським і польським панам. Є села багаті, де припадав по 3,5-8 десятин на душу, є й бідніші - 2 й менше десятин. Найбагатші мають близько 30 десятин. Він запропонував відібрати всю землю й передати її до земельного фонду і вирішувати земельне питання не в Петрограді, а самим українським народом.

Від Полтавської губернії виступив Мартос (с.-р.). Він повідомив, що на Полтавщині налічується 3,5 млн. десятин землі, тобто на одну душу припадав в середньому 1 десятина. 3,1% селян мають по одній десятині, 18% - безземельних, які йдуть у найми до поміщиків. Поміщицькі маєтки дуже великі - від 20 до 40 тис. десятин землі. Так, маєток в Карловці нараховує 40 тис. десятин, а належить він німецькому принцеві Мекленбург-Стерлицькому. На Полтавському селянському з'їзді прийнято рішення про передачу землі до Українського земельного фонду. Земельні закони, наголосив доповідач, мав розробити Народний Союз, який передасть землю в руки тих, хто її обробляв. На Полтавщині 60 тисяч господарств мають понад 15 дес. землі. Їхні власники, звичайно, будуть виступати проти перерозподілу землі, і це треба мати на увазі, проводячи земельну реформу, Мартос запропонував розмежувати землю по повітах й передати її у розпорядження повітових земельних комітетів, доповідач рекомендував обробляти землю товариствами на кооперативних засадах та підготувати інструкторів для організації таких господарств. Як приклад, він навів діяльність Морозівського товариства, яке збирав по 130 пудів зерна 8 десятини, тоді як

звичайна селянське господарство - лише, в середньому, по 62 пуди. Він закликав не ділити землю на дрібні шматки, оскільки це негативно позначиться на валовому зборі врожаю, а губернія не доборе 30 млн. пудів зерна.

Після Мартоса з позачерговим словом-привітанням до з'їзду виступив голова Київської міської думи Бурчак, який щойно повернувся з поїздки до Петрограда. "Низько кланяюсь українському селянському з'їзду, - сказав, зокрема, він, - і бажаю успіху у вашій роботі, в будівництві нового життя, я хотів би, аби ви його так збудували, щоб усім народам не Україні жилося так гарно, як дома. Коли к ми всі, не українці, будемо почувати себе як дома, то всі теж будемо разом з вами дбати про добро краю". М.Ковалевський від імені з'їзду подякував йому за побажання і попросив передати Київському виконавчому комітетові відкинути зайві керівні амбіції, оскільки виразницею інтересів всього українського народу з Центральна Рада. Бурчак пообіцяв передати виконкому волю з'їзду.

У виступі делегата від Харківщини Заливчого підкреслювалось, що основою соціалізації землі є община, яка і повинна керувати земельними справами знизу, а Установчі збори чи Український сойм приведуть до централізації в цій справі. Землю повинна наділяти община, яке може послати людей в іншу общину чи у волосний комітет, якщо землі не вистачить. У цьому плані Крайовий земельний комітет мав залежати від Центрального.

В.Винниченко, порівнюючи програми РПСР і УСДРП, заявив, що соціалізація землі, як цього хоче російська партія соціалістів-революціонерів, не відповідав інтересам України. Програма української партії соціал-демократів, що вона її обстоює уже 12 років, передбачав муніципалізацію землі, тобто передачу її в розпорядження повітових земельних комітетів, які в цій справі мають одержати автономію. Він підкреслив, що соціалізація землі, створення єдиного всеросійського земельного фонду можуть привести до переселення наших селян у Сибір. Адже селяни, наприклад, Архангельської губернії готові обміняти свої 10 десятин на 2-3 десятини на Україні. Хому треба, наголосив В.Винниченко, щоб "вся наша земля перейшла до рух українського народу, щоб нам не їхати до Сибіру і гостей у себе не приймати". Він закликав також не

визнавати за Петроградським Центральним земельним комітетом право розпоряджатися українськими землями.

М.Ковалевський, уточнюючи позицію українських соціалістів-революціонерів, зазначив, що вони також проти російської соціалізації на Україні, що партія виступає не за те, щоб земля належала Українському союму, а за те, щоб він тільки керував українським земельним фондом.

Делегат від Волині Бабенко у своєму виступі зазначив, що ґрунти в його краї заболочені, багато непридатних для землеробства. При цьому земля належить поміщикам. Селяни губернії виступають за створення українського земельного фонду, з якого "кожен мешканець України мав взяти стільки землі, скільки у нього стане сили обробити".

Представник від Катеринославщини Радомський заявив, що у них багато землі належить поміщикам та німецьким, великоруським, болгарським і грецьким колоністам. В селах існує община. Селянської спілки немає, бо український рух надто слабкий. Великий вплив у губернії мають російські есери, які повсюдно створили організації Всеросійського селянського союзу. Тому тут фактично виступають як проти автономії, так і проти українського земельного фонду. Діє сильна організація " Союз оборони земельної власності", до якого входять поміщики і багаті селяни. На це треба звернути серйозну увагу українським соціалістичним партіям і селянству Катеринославщини, закінчив свою промову делегат.

Делегат від Київщини Христюк загострив увагу з'їзду на переселенському фонді. На його думку, це питання можна вирішити тільки на федеративних засадах. Питання із зайвими землями і переселенням повинне розглядатися Центральною федеративною радою, в якій рівну кількість місць відвести кожному народові Російської федеративно-демократичної республіки. На Україні право розпоряджатися землею необхідно передати Українському союмові.

Представник від Херсонщини Висоцький зазначив, що у них земля належить поміщикам. Катерина II зруйнувала на Запоріжжі 60 000 козацьких господарств, землі яких роздала своїм наблизеним. Всі вони без викупу мають бути передані до Українського земельного фонду. Підземні багатства також мають належати українському народові.

Селянство Київщини, заявив делегат Півень, виступає за передачу всієї землі до Українського земельного фонду. Ідентичну пропозицію вніс делегат Черкащини Білик.

"З 15 повітів Чернігівської губернії, - заявив Осадчий, - 10 українських і 6 великоросійських з общинами. Земля середня. Є козацькі господарства по 20 - 60 десятин. Для Чернігівщини велику вагу має переселення. Багато переселенців загинуло при переїзді до Сибіру, тому треба переселяти їх на Катеринославщину. Запорозькі землі мають бути українськими".

Потім виступили переселенці-українці з Росії. Романчук з Орловщини привітав з'їзд від імені переселенців і розповів про ті образи, яких вони зазнають від росіян з того часу, як Україна почала вимагати автономії. "Представники кадетської партії, - сказав він, - відверто заявили: "Автономія України - це білої кобили сон". Росіяни хочуть забрати нашу землі, а нас переселити в Архангельськ". Він звернувся з проханням виділити колишнім переселенцям землю в Україні. Селянин Коваленко, посланий на з'їзд 35-тисячним колективом переселенців з України в Пензенській губернії, повідомив, що в комітеті Тимчасового уряду їм заявили: "Ви в чужому хліві хочете кошенят плодити". Він ввернувся з проханням повернути їх назад, на Україну: "Незважаючи на те, що їх поселили на непридатних землях, які росіяни не могли обробити, вони перетворили їх у родючі сади й городи, але серед ворожих нам людей ми жити не можемо". У виступах делегатів Пашенка (Бахмутський повіт Донецького басейну), Гавриленка (Таврія), Бандури (Полтавщина) звучала одна й та ж думна - про необхідність заснування Українського земельного фонду ("Москві нам в очі нічого зазирати, бо Україна мав всі засоби для життя").

Голова з'їзду оголосив, що для виступів в обговоренні земельного питання записалося 80 чоловік. Після обміну думками з'їзд прийняв рішення припинити його

З позачерговою заявою про заборону Керенським Всеукраїнського військового з'їзду виступив Генеральний Комісар військового генерального штабу С.Петлюра. Він ознайомив делегатів з'їзду в усіма перепонами і труднощами, що чиняться у справі, у формуванні

українського війська. З цього ж питання виступив також солдат Ровинський. Спинившись на хитромудрих маневрах російських "демократів", він закликав делегатів "...не питатись нікого, самим братися за вирішення своїх справ, які їм болять".

Делегати Мартос, Ковтуненко, Миколайчук і Ковалевський внесли на розгляд з'їзду проекти телеграми до Керенського. Після обміну думками, з'їзд прийняв таке рішення:

Резолюція № 3

Про заборону Всеукраїнського військового з'їзду

"Заслухавши докладне повідомлення про заборону міністром Керенським Українського військового з'їзду. Всеукраїнський селянський з'їзд послав голові Ради міністрів, всім міністрам, Петроградській Раді робітничих і солдатських депутатів таку телеграму: "Перший Всеукраїнський селянський з'їзд, на якому представлено 1000 волостей, обміркувавши телеграму Керенського про заборону Військового Українського з'їзду, приєднує свій голос до протесту Центральної Української Ради і жде скасування заборони Керенського".

Резолюцію прийнято одногосно.

На завершення вечірнього засідання з'їзд вирішив звернутися до залізничників з проханням дозволити делегатам Всеукраїнського селянського з'їзду їхати додому безплатно.

П'ятий день роботи з'їзду розпочався 1 червня о 10-й годині ранку. Відкрив його член УПСР (Київщина) І.Пугач. Слово надали представникові від учителів народних шкіл, які на той час перебували в лавах армії. Шеремет привітав з'їзд і побажав йому успішної роботи на благо рідної України. У своєму виступі він, зокрема, підкреслив, що "...до армії забрано всіх студентів і вчителів народних шкіл, проте вчителів панських шкіл це не торкнулося". За ним з вітальним словом виступив представник духовенства Погорілко (член УПСР). "Соціалізм у своїх намаганнях творити правду на землі, - наголосив він, - дуже близько підходить до нашої віри". Погорілко говорив про необхідність відродження духовних сил українського народу, підкресливши велике значення в

цій справі рідної мови.

Далі І. Пугач передав головування на з'їзді В. Винниченку. Позачергово слово взяв делегат Висоцький. Він спинився не короткій характеристиці російських газет, що вороже ставляться до вимог українців щодо автономії, нападають на український революційний рух в цілому і на Всеросійський селянський з'їзді зокрема. Виступаючий закликав Центральну Раду звернути на це особливу увагу.

Резолюція № 4

Про відношення до російських газет

"Обміркувавши питання про відношення російських газет на Україні до української справи і прийнявши до уваги, що здебільшого газети ці неправдиво освітлюють український рух, а деякі, як київська газета "Кієвлянин", день-у-день ведуть всякими нечесними способами боротьбу з українським рухом, Всеукраїнський селянський з'їзд постановив:

1. Селяни не повинні виписувати і читати київської чорносотенної газети "Кієвлянин".

2. Тим же газетам, які неправдиво освітлюють домагання і потреби українського народу, з'їзд ставить їм це на увагу і сподівається, що російська преса на Україні надалі буде правдиво освітлювати український рух".

Крім того, делегати з'їзду обмінялися думками з приводу спорудження пам'ятника Тарасові Шевченкові і вирішили:

Резолюція № 5

Про спорудження пам'ятника Тарасові Шевченкові

"Перший Всеукраїнський селянський з'їзд, приступивши до обговорення земельної справи, перш за все шанує пам'ять першого борця за землю і волю на Україні - Т. Шевченка і постановляв доручити Центральній Українській Раді поставити в першу чергу справу з пам'ятником Тарасу Шевченкові і подбати, щоб він був встановлений в найкращому місці Києва".

Із заключним словом у земельній справі виступив М.Ковалевський. Він відповів на запитання, які надійшли на його ім'я, і заявив, що основною ідеєю соціалізації землі, яку обстоюють українські соціалісти-революціонери, є скасування приватної власності. Відповідаючи на закид про те, що його партія пропонує провести аграрну реформу зверху, доповідач сказав, що вирішувати земельну справу "будуть на Сеймі представники від волостей і повітів, а це буде виявом волі не зверху, а тих, хто сидить внизу, коло своєї землі. Сейм же буде провадити реформу через трудові волосні або повітові общини". Доповідач погодився з пропозицією Мартоса про необхідність утворення трудових кооперативних товариств для спільного обробітку землі.

Потім зачитували всі пункти земельної резолюції, яку з'їзд прийняв одногосно.

Резолюція № 6

Про землю

"Визнаючи, що тільки здійснення соціалістичного ідеалу, до якого прямує Україна, як і інші народи, може задовольнити бажання трудового селянства та пролетаріату, Перший Всеукраїнський селянський з'їзд постановляє: 1. Приватна власність на землю має бути скасована. 2. Вся земля на Україні без викупу поступає в Український Земельний Фонд, яким порядкує сам народ через Український сейм, повітові та волосні земельні комітети, вибрані на демократичних основах. Всеросійські Установчі збори все це повинні затвердити. 3. З цього фонду мають користуватися землею тільки ті, хто буде її обробляти своїми руками. 4. Для справедливого користування землею треба встановити земельну норму. Ця норма повинна бути не менше споживчої і не більше трудової. В межах цієї норми всі хлібороби можуть лишитися в своїх господарствах. 5. Позаяк ведення господарства гуртом зберігає робочу силу, потребує менше інвентаря, дає змогу завести найкращі машини і взагалі піднімає земельну культуру, бажано великі зразкові господарства передати до рук хліборобських товариств, як осередків майбутнього соціалістичного господарювання. 6. Ліси, води, шахти і інші земельні надра в межах України визнаються

власністю всього народу. Український сойм задовольнятиме усі потреби трудового народу. 7. Видатки по земельній реформі приймає на себе держава. 8. Для справедливого вирішення земельної справи трудовий народ повинен взяти участь в земельних комітетах і заснувати Центральний Український земельний комітет. 9. Переселенська справа в межах України в Земельному комітеті і Українському Союзу має бути поставлена на вирішення в першу чергу. 10. Засоби для життя всім нездатним до праці мають бути забезпечені народним страхуванням, або пенсіями, як це робиться в інших країнах. 11. Всі посередні (непрямі) і інші податки касуються і натомість вводится єдиний прямо-подохідний, прогресивний податок".

На вечірньому засіданні 1 червня головував член партії українських народних соціалістів з Чернігівщини Т.Осадчий.

Для оголошення проекту про Центральний земельний комітет слово надано члену редакційної комісії А.Левицькому. Він зачитав проект постанови, запропонований доповідачем з цього питання Лисим і доопрацьований редакційною комісією.

Суперечки викликало представництво в комітеті від союзу автономістів-федералістів та партії радикал-демократів. З'їзд відмовив їм у виборах до Центрального земельного комітету і вдвоє збільшив представництво в комітеті від губерній та Крайової Ради селянських депутатів. Після цих поправок проект прийнято одногolosно.

Далі з'їзд також одногolosно прийняв другу резолюцію з аграрного питання під назвою "Про невідкладні заходи в земельній справі".

Резолюція № 7

"Щоб забезпечити Україну од безладдя, руїни, з'їзд визнав необхідним до Установчих зборів: 1. Самочинних захватів землі та самочинних порубок лісів не робити. 2. Вимагати од Тимчасового уряду негайної організації Центрального Українського земельного комітету, який повинен об'єднати діяльність всіх земельних комітетів на території України. Український земельний комітет складатиметься з 18 представників губернських земельних комітетів, 9 - губернських Рад селянських депутатів, 3 - Центральної (Всеукраїнської. - І.Х.) Ради селянських депутатів, 3 -

Центрального комітету Української селянської спілки, 3 - Українського Центрального продовольчого комітету, 3 - Української Центральної Ради, 3 - Українського Центрального кооперативного комітету, 2 - Українського правничого товариства, 1 - Української партії соціалістів-революціонерів, 1 - Української соціал-демократичної робітничої партії, 1 - Українського Генерального військового штабу, 2 - Української Крайової Ради робітничих та солдатських депутатів. Центральне правительство мусить призначити Українському Центральному земельному комітетові кошти з кредиту, відкритого для всіх земельних комітетів. 3. Видати негайно закон про передачу земельних справ у земельні комітети та Центральний Український земельний комітет. 4. Пильнувати за тим, щоб не було продажу, довгострокової або чиншової оренди і роздроблення землі. Визнати всі земельні акти (угоди), укладені після першого березня, не дійсними. 5. Вимагати, щоб Тимчасовий уряд влаштував через обрані на демократичних засадах земельні волосні, повітові та інші комітети, пильний догляд за казенними та приватними лісами та негайно зовсім заборонив, без згоди земельних комітетів, вирубку будівельного та матеріального лісу, а також негайно відмінив дозволи на вирубку такого лісу, виданих Лісоохоронним комітетом за часів старої влади. 6. Організувати постачання хліборобських машин і знаряддя державним заходом. 7. Зважаючи на те, що земельним фондом на Україні має порядкувати Український народний сойм, з'їзд висловлюється проти монополізації Донецького басейну в межах України Російським Тимчасовим урядом і визнає, що використання цього басейну Російським Тимчасовим урядом можливе тільки за згодою Центрального Українського земельного комітету. 8. Довідавшись від делегатів Пензенської, Орловської та Саратовської губерній, що нашим людям в цих губерніях чинять утиски і навіть загрожують вигнати зовсім, і маючи на увазі, що наших переселенців за межами України - велика сила, з'їзд звертав увагу Тимчасового уряду на це прикре явище і заявляв протест, тим більше, що на Україні зуміли фактично забезпечити право національних меншостей. 9. Маючи на увазі, що в зв'язку в майбутньому автономією Україна велика сила переселенців-українців бажає повернутися до рідного краю, з'їзд визнав, що вирішення цього питання повинно бути

зроблено українським Народним соймом в порозумінні в соймами Інших країв Росії".

Після прийняття резолюції головуєчий повідомив про прибуття на з'їзд депутатів I Державної думи Шрага та 2 Державної думи Рубіса. Обидва вони привітали з'їзд селян і побажали йому успіхів у роботі.

Потім в'їзд перейшов до розгляду наступного питання порядку денного - про організацію селянства. З доповіддю "Про організацію села та форми тієї організації" виступив делегат І.Пугач. Він закликав делегатів з'їзду після повернення на місця провести організаційну роботу серед селян, особливо в тих районах, де ще немає селянських організацій. На думку Пугача, учасники з'їзду мали ознайомити селян з резолюціями і постановами з'їзду. Всі, хто приєднається до них, мають право вважатися членами селянської спілки. Делегати з'їзду мають вести на місцях активну організаційну роботу, зібрати віча чи сходи селян, на яких розповісти їм, що таке селянська спілка, яка її мета та завдання, чого вона домагається, та допомогти у її створенні. У кожному селі мають бути створені сільські комітети спілки, які і мають керувати всіма справами. Потім представники сільських комітетів оберуть волосний комітет, а представники волосних - відповідно повітовий комітет селянської спілки. На повітових селянських з'їздах оберуть представників, які, у свою чергу, оберуть губернську Раду селянських депутатів, виконавчим органом якої може бути губернський Комітет селянської спілки. Повітові з'їзди обирають також делегатів на Всеукраїнський селянський з'їзд, який сформує Всеукраїнську Раду селянських депутатів. Всі постанови цього об'єднаного органу буде виконувати Центральний комітет Української селянської спілки. Комітети, Ради селянських депутатів мусять взяти на себе організацію технічних інституцій, як громадських, так земських та адміністративних.

Після обговорення доповіді одноголосно прийняли пункти революції з організаційного питання.

Революція № 8
Про організацію селянства

"Перший Всеукраїнський селянський з'їзд, заслухавши доповідь про організацію селянства, постановив: 1. Забезпечити волю і землю українському народові може тільки саме плано-мірно організоване селянство. 2. Платформою для організації селянства повинні бути постанови Всеукраїнського селянського з'їзду. 3. Формою організації українського селянства повинна бути Українська Селянська спілка. 4. Законодавчим органом Української селянської спілки являються: Всеукраїнський, губернські і повітові селянські з'їзди, а в часи од одного з'їзду до другого - Всеукраїнська, губернські та повітові Ради селянських депутатів, а виконавчими органами їх - центральний, губернські, повітові, волосні і сільські комітети селянської спілки. 5. В кожному селі повинен бути заснований (не менше як з 5 душ - чоловіків 1 жінок) комітет Української селянської спілки, вибраний на підставі всенародного, прямого, рівного 1 таємного голосування. 6. Волосні комітети селянської спілки складаються з представників - по одному на двісті (200) дорослих, 20-и років, чоловіків і жінок, але не менше одного від села. 7. Повітові Ради селянських депутатів складаються в представників од волостей по одному на 2000 дорослих чоловіків і жінок.

Увага: Тимчасова Рада селянських депутатів може бути вибрана на повітовому селянському з'їзді.

8. Губернська Рада селянських депутатів складається в представників повітових Рад - по 5 від повіту. 9. Всеукраїнська Рада селянських депутатів складається з представників по 2 від кожного повіту, вибраних повітовими селянськими в'їздами.

Увага: Тимчасова Всеукраїнська Рада селянських депутатів вибирається на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді.

10. Повітові, губернські і центральний комітет Української селянської спілки вибираються відповідними Радами селянських депутатів на Першому Всеукраїнському селянському в'їзді.

Увага: Тимчасовий Центральний комітет селянської спілки вибирається на Першому Всеукраїнському селянському з'їзді.

11. Членом Української селянської спілки вважається кожен, хто признав для себе обов'язковим всі постанови Всеукраїнського селянського з'їзду та Рад селянських депутатів і їх виконавчих органів. 12. Всі члени Української селянської спілки платять щорічний внесок в розмірі 1 карбованця на рік.

Примітка: Повітовим Радам селянських депутатів дається право встановити в своєму повіті членську вкладку і внесок.

13. Ці гроші поділяються так: село - 30 коп., волость - 26 коп., повіт - 20 коп., губернія - 15 коп. і Центральний комітет - 10 коп. Гроші збираються селянськими комітетами Селоспілки і посилаються у всі комітети безпосередньо. 14. Членські вкладки вносяться скарбникові комітету селянської спілки. На кожному внеску скарбник комітету повинен видати квиток. Скарбник веде шнуровану касову книгу і не менше разу на 2 місяці здає справоздання. 15. Для перевірки всього діловодства і касових справоздань загальні збори членів Української селянської спілки вибирають ревізійну комісію з трьох членів. 16. Всі адміністративні, громадські, земські інституції і земельні, продовольчі та інші комітети як технічні організації, які обслуговують селянство, підлягають у своїй діяльності Радам селянських депутатів і комітетам селянської спілки, як виразникам волі трудового народу. 17. Для встановлення безпосереднього зв'язку комітетів і Рад селянських депутатів зо всіма іншими комітетами і громадськими організаціями бажано, щоб селянство вибирало в ці організації членів комітетів селянської спілки та Рад селянських депутатів. 18. Для об'єднання роботи Рад селянських депутатів з Радами робітничих і солдатських депутатів повинні організуватись спільні органи при умові представництва селянства пропорційно його кількості".

Далі Осадчий передав головування на з'їзді Христюку. З'їзд приступив до виборів депутатів в Українську Крайову Раду селянських депутатів - по 2 від кожного повіту і Тимчасовий Центральний комітет селянської спілки у складі 15 чоловік, в току числі від Києва - 7 депутатів і від губерній - 8 (по одному від губернії).

Перед виборами з'їзд одноголосно прийняв рішення про участь жінок у виборах нарівні з чоловіками. Слово з цього приводу

дістала делегат від Черкаського повіту Христина Погрібна. Делегати оплесками реагували на її заяву про те, що "тепер, коли настала воля, треба покликати також жінок до громадської роботи".

У зв'язку з пізнім часом вибори перенесено на 2 червня.

Шостий день роботи з'їзду розпочався 2 червня о 10-й годині ранку. Головував Б.Мартос.

До президії надійшла заява від 100 делегатів про зміну назви "земства" на "народне самоврядування". Потім слово взяв делегат Пугач, який вніс пропозицій не відволікатися на другорядні питання, а провести вибори до Тимчасової Рада селянських депутатів. З'їзд погодився з його пропозицією. Голова з'їзду поставив на голосування кандидатури, запропоновані окремими повітами. За винятком делегата П.Клунного, всі інші кандидатури було затверджено.

Несподівано на з'їзді з'явився голова Центральної Ради М.Грушевський і закликав його делегатів прискорити розгляд питання з виборами до Тимчасової Ради селянських депутатів з тим, щоб її члени одразу і після затвердження взяли участь в екстреному засіданні Центральної Ради для вирішення величезної ваги справи, яка відкладена до приходу представників селянського з'їзду. "Товариші! - заявив він. - Прийшла телеграма від голови Української Національної рада в Петрограді д-я Стебницького: "Основні вимоги автономії відкинени. Військо зостається в дозволених межах". Як бачите, дорогі товариші, таким чином нам треба сьогодні ж висловити остаточно наше відношення до Тимчасового уряду і до сучасного моменту. Центральна Рада покладав на Вас великі надії. Разом з тим, вона чекає не тільки вашого послуху, але й активної допомоги. Нам одмовили в елементарних домаганнях, але ми все ж таки твердо будемо стояти на своєму. Висвячували ми революція радісно і світло. Але тепер на наш український нарід, на нашу волю надходить грізна хмара, яка загрожує великими розрухами. Справа стає складною. Потрібні ваші представники. Нам треба готуватись, щоб дати належну відсіч всякому ворожому нападу. Дякую тепер, що селяни приєднуються до постанов Центральної Рада, і висловлюю надію, що ви й на місцях будете нас підтримувати. Товариші! Я піду звідси з переконанням,

•

що, ве давлячись ні на що, вільна, автономна Україна буде жити неодмінно". Делегати зустріли ці слова гучними оплесками, вигуками: "Ще не вмерла Україна!".

З огляду на рішучість моменту, Мартос закликав делегатів не обговорювати заяву Грушевського, а завершити вибори до Рада. Вибори продовжилися, але збудження вже не полишало делегатів з'їзду.

Близько першої години дня Тимчасову Раду селянських депутатів, яка повністю мала ввійти до складу Центральної Рада, було обрано. Всього представникам селянства Центральна Рада відвела 212 місць.

За рішенням Першого Всеукраїнського селянського з'їзду члени Тимчасової Рада, обрані на з'їзді, мали бути переобрані повітовими селянськими в'їздами на місцях.

Склад Тимчасової Рада селянських депутатів,
обраної Першим Всеукраїнським селянським з'їздом
2 червня 1917 р.

1. Полтавщина.

- Повіти: 1) Галицький: Слюсаренко Микола, Онипко Борис
2) Лохвицький: Гармаш Євтихій, Павленко Павло
3) Прилуцький: Майстренко Павло, Бука Кіндрат
4) Зіньківський: Хуків Леонід
5) Костянтиноградський: Сотник Павло, Багрій Карпо
6) Кобеляцький: Кіяниця Максим, Немудрий Василь
7) Пирятинський: Шапаренко Андрій, Кривоший Федір
8) Кременчуцький: Михайленко Павло, Бондаренко Семен
9) Переяславський: Одинець Сергій, Артюх Андрій
10) Золотоніський: Семеняга Тимофій, Марченко Максим
11) Миргородський: Куличенко Яків, Турбаба Василь
12) Романський: Бойко Платон, Манько Демид
13) Лубенський: Шелудько Ларіон, Моренець Іван
14) Хорольський: Величко Мефодій, Романенко Хома
15) Полтавський: Мудряк Андрій, Тимофієнко Олександр

II. Київщина.

- 16) Бердичівський: Осипчук Митрофан, Черешник Михайло

- 17) Васильківський: Навгад Іван, Федина Овсій
- 18) Звенигородський: Пономарекко Федір, Осипів Михайло
- 19) Канівський: Балла Михайло, Соболів Кузьма
- 20) Київський: Яременко Ничипір, Німченко Іван
- 21) Черкаський: Швець Федір, Білик Микола
- 22) Чигиринський: Панченко Логвин, Руденко Ларіон
- 23) Радомисльський: Діденко Іван, Проява Опанас
- 24) Сквирський: Гнатовський Юхим, Гайдук Артем
- 25) Таращанський: Коваленко Макар, Кладницький Василь
- 26) Липовецький: Химерик Василь, Ковчан Ананій
- 27) Уманський: Ільченко Олександр, Матвієнко Іван

Ш. Волинь.

- 28) Ровенський: Чарановський Мартіян, Вашай Антон
- 29) Старокостянтинівський: Герасимчук Іван, Стецюк Аврам
- 30) Крем'янецький: Галькер Лука, Рудий Федір
- 31) Житомирський: Марценюк Трохим, Буланчук Денис
- 32) Новоградволинський: Бабич Борис, Бабенко Іван
- 33) Звславський: Кондратюк Максим, Захарчук Кіндрат
- 34) Острозький: Терещук Матвій, Баніта Григорій
- 35) Овруцький: Масовець Іван, Мовчанки Каленик

ІУ. Чернігівщина.

- 36) Конотопський: Осадчий Тихон, Довгий Іван
 - 37) Остерський: Сагайдак Степан, Ковалів Іван
 - 38) Борзевський: Журик Микола, Копитець Федір
 - 39) Козелецький: Ляценко Федір, Сергієнко Григорій
 - 40) Ніжинський: Помазан Василь, Макаренко Кузьма
 - 41) Глухівський: Коломівць Олександр, Носилевський Іван
 - 42) Сосницький: Брусило Посип, Велигодський Петро
 - 43) Стародубський: Федорушко Петро
- (Немає даних по 6-ти повітах: Кролевецькому, Городнянському, Новгородіверському, Мглинському, Ковозибківському та Суразькому).

У. Поділля.

- 44) Вінницький: Матипенкр_Володимир, Рижій Іван
- 45) Літинський: Ощанівський Василь, Лісовий Прокіп

- 46) Проскурівський: Швед Василь, Місевич Костянтин
- 47) Ушицький: Рудик Роман
- 48) Гайсинський: Миколайчук Іван, Шаремета Іван
- 49) Кам'янецький: Блонський Петро, Волощук Андріян
- 50) Балтський: Рогозинський Григорій, Гончарук Григорій
- 51) Брацлавський: Боб Іван, Павличенко Тимофій
- 52) Могилівський: Ковалів Володимир, Пустовий
- 53) Ямпільський: Косицький Іван, Гарачук Григорій

УІ. Херсонщина.

- 54) Єлисаветградський: Завірець Тимофій, Машичів Пантелім
- 56) Ананьївський: Чоботар Микита, Прохоренко Іван
- 56) Херсонський: Муряк Дмитро, Висоцький Зіновій
- 57) Олександрійський: Пальківський Тимофій, Грищенко Маркіян

УП. Харківщина.

- 58) Лебединський: Сивокінь Василь, Бурлюж Павло
- 59) Сумський: Курасов Михайло, Яценко Максим
- 60) Зміївський: Майстро Іван, Циба Іван
- 61) Куп'янський: Белебеха Федір, Зіновій Яків
- 62) Валківський: Вдовиченко Олексій, Котляр Федір
- 63) Ізюмський: Савленко, Маслій Онуфрій
- 64) Богодухівський: Буцький Яків, Хвиленко Захарій
- 65) Харківський: Довгорученко

УШ. Катеринославщина.

- 66) Олександрійський: Черниця Лаврентій, Шаровський Василь
- 67) Слов'яносербський: Шепелев Василь
- 68) Катеринославський: Бондаренко Дмитро
- 69) Новомосковський: Воронець

ІХ. Бессарабія.

- 70) Акерманський: Богацький Пантелеймон

71) Бердянський: Гавриленко Юхим

ХІ. Донщина.

72) Таганрозький: Бондаренко Іван

Аналізуючи склад тимчасової Ради селянських депутатів, необхідно зазначити, що на з'їзді слабо або й зовсім не були представлені 22 повіти, де, по-перше, йшли військові дії (Волинь, Поділля), по-друге, переважав вплив російських есерів (Катеринославщина та частини Таврії, Херсонщини й Чернігівщини), по-третє, сильніше відчувався вплив робітників та більшовицьких організацій (Донецький басейн, значна частина Харківщини).

У зв'язку з прискореними виборами (з названих вище причин) депутатів до Тимчасової Ради селянських депутатів прізвища кандидатів (у багатьох випадках без імені) записували на слух, тому було допущено чимало неточностей й перекручень. Наведемо лише один приклад. Делегат від Подільської губернії в одних джерелах проходить як Матюшенко, в інших - Мачушенко, іде - Магушенко. Зіставляючи різні джерела, вдалося уточнити прізвища окремих делегатів, а також встановити імена деяких з них. Проте ця робота, за відсутністю додаткових даних, ще не завершена і потребує, на наш погляд, значних зусиль.

Після обрання Тимчасової Ради селянських депутатів, з'їзд приступив до виборів Тимчасового Центрального комітету Української селянської спілки. До нього були обрані, від Києва:

1. Ковалевський Микола - УПСР
 2. Христюк Павло - УПСР
 3. Степаненко Аркадій - УПСР
 4. Пугач Ісаак - УПСР
 5. Винниченко Володимир - УСДРП
 6. Стасюк Микола - УПСР
 7. Мартос Борис - УСДРП
- від губерній:
8. Осадчий Тихін - УНС (Чернігівщина)
 9. Левицький Андрій - УСДРП (Полтавщина)

- 10 . Діденко Іван - УПСР (Київщина)
- 11 . Заливчий Андрій - УПСР (Харківщина)
- 12 . Матюшенко Володимир - УПСР (Поділля)
- 13 . Бабич Борис - УСДРП (Волинь)
- 14 . Висоцький Зіновій - УСДРП (Херсонщина)
- 15 . Гаркуша Макар - безпартійний (Катеринославщина)

У заключному слові з організаційного питання Пугач, відповівши на запитання делегатів, вніс на розгляд з'їзду дві пропозиції. По-перше, щоб усі обрані до Тимчасового Центрального комітету Української селянської спілки ввійшли повноважними членами до Тимчасової Всеукраїнської Ради селянських депутатів і, по-друге, щоб усі члени Тимчасової Всеукраїнської Ради селянських депутатів ввійшли з правом вирішального голосу до складу Української Центральної Ради. Обидві пропозиції прийняті з'їздом одногласно.

Потім делегати розглянули питання про народну освіту. Виступило кілька делегатів. Христина Погрібна у своєму виступі, зокрема, вказала на необхідність негайної підготовки вчителів-українців для переходу школи на українську мову викладання. На завершення розгляду цього питання з'їзд постановив:

Резолюція № 9

Про народну освіту

"Всеукраїнський селянський в'їзд, обміркувавши справу українізації школи, доручав Центральній Українській Раді подбати про те: 1) щоб наука по школах од нижчої до вищої з осені біжучого року велась на українській мові. Права національних меншостей повинні бути забезпечені. 2) Центральна Українська Рада повинна домагатися від Тимчасового Російського уряду, аби попечителями шкільних округів та їх помічниками були на Україні тільки українці".

Питання про хлібну монополію, вибори до продовольчого і земельного комітету та до ревізійної комісії Української селянської спілки було передано на розгляд Всеукраїнської Ради селянських депутатів. Урочистим співом Шевченківського "Заповіту" з'їзд завершив своя роботу.

Далі делегати з'їзду піднялися на майдан Богдана Хмельницького, а звідти вирушили на мітинг до Педагогічного музею, на якому в великою промовою від імені Центральної Ради виступив М.Грушевський. Після мітингу депутати Тимчасової Всеукраїнської Рада селянських депутатів зайшли до залу для засідань на правах повноправних членів Української Центральної Ради.

Аналіз питань, які розглядалися і обговорювалися в далекому 1917 році на Першому Всеукраїнському селянському в'їзді, а потім Центральною Радою і нинішньою Верховною Радою України свідчить про те, що надто повільно вирішувала їх Центральна Рада. І ще повільніше це робить Верховна Рада. Правда вона добилася більшого - проголосила не автономію, а незалежну, суверенну Українську державу. Однак, від проголошення акта до втілення його в життя - не близька відстань. Для її подолання необхідна не конфронтація, а консолідація всіх сил, потрібна повсякденна невтомна, цілеспрямована і напружена праця як державних законодавчих та виконавчих органів, так і всього українського народу.

Список використаної літератури

1917 год на Киевщине: Хроника событий. - Госиздат Украины. - Киев, 1928. - С.45, 93, 179.

Винниченко В. Відродження нації. - Київ; Відень, -1920. Частина I. - С.166-184.

Дорошенко Д. Історія України. 1917-1923 рр. - Ужгород, 1932. - Т.І: Доба Центральної рада. - С.52-53, 57, 60, 72-74.

Верстюк В.Ф., Дзюба Е.Н., Репринцев В.Ф. История Украинской ССР: Хронолог. справочник. - Киев, 1990. - С.183-188.

Гамрецький Ю.М. Універсали - визначальні віхи історії Центральної ради // Укр.іст.журн. - 1991. - № 8. - С.24.

Кондуфор Ю.Ю. Революційні події 1917 р. на Україні: пошук альтернативи // Укр.іст.журн. - 1990. - № 11. - С.14.

Яневський Д.Б. Українська Центральна рада: перші кроки до національної державності (березень-листопад 1917 р..) // - Київ, 1990. - Препринт № I. - С.3-5, 10, 16, 17; Яневський Д.Б. Українська Центральна рада: перші кроки до новітньої національної

державності (Березень-листопад 1917 р.) // Минуле України: відновлені сторінки. - Київ. - 1991. - С.6, 10, 16; Яневський Д.Б. Маловідомі конституційні акти України 1917-1920 рр. // Історичні зошити. - Київ, 1991. - № 2. - С.8, 12.

Вісті з Української Центральної ради. - 1917. - № 7-8 -квіт.; № 9-10 - трав.; № 11-12 - черв.; № 16-16 - верес; № 20-21 - листоп.

Кієвская мысль. - 1917. - № 134 - 31 мая; № 135 - 1 июня; № 136 - 2 июня; № 137 - 3 июня; № 138 - 4 июня.

Народня Воля. - 1917. - N 8-26 (13 трав.); № 13 - I черв. (19 трав.); № 17 - 7 черв. (26 трав.); № 18 - 8 черв. (26 трав.); № 20 - 10 черв. (28 трав.); № 21 - 12 черв. (30 трав.); № 22 - 13 черв. (31 трав.); № 24 - 15 (2) черв.; № 30 - 22 (9) черв.

Нова рада. - 1917. - № 40 - 17 трав.; № 45 - 24 трав.; № 50 30 трав.; № 51 - 31 трав.; № 62 - 1 черв.; № 53 - 2 черв.; № 54 - 3 черв.

Робітнича газета. - 1917. - № 47 - 30 трав.; № 48 - 31 трав.; № 49-1 черв.; № 60 - 2 черв.; № 51 - 3 черв.; № 52 - 4 черв.; № 63 - 6 черв.